Zarys ogólnej pisowni i składni pomorsko-kaszubskiej.

Napisał *Dr. F. Lorentz,* tłumaczył *Janowicz.*

Drukiem S. Buszczyńskiego w Toruniu.

PRZEDMOWA.

Brak ogólnie uznanej pisowni kaszubskiej w wysokiej mierze hamował rozwój rodzimej literatury. Jeżeli przejdziemy szczupły szereg wydawnictw kaszubskich od Ceynowy aż do dzisiejszej chwili, zauważymy, że każdy pisarz kaszubski używał innej pisowni. Ztąd też z chwilą skrystalizowania się dążeń młodokaszubskich na łamach Gryfa kwestya pisowni wysunęła się na plan pierwszy. Zabierali w niej głos fachowi filologowie i niefachowcy, kaszubi i niekaszubi, aż na odbytym w Kościerzynie, dnia 26. września 1910 r. zjeździe młodokaszubskim przyjęto pewne zasady, mające nadal piszących po kaszubsku obowięzywać. Zasady te ogłoszono w Gryfie, R. 1911, nr. 3.

W krótce atoli okazało się, że te zasady nie wystarczały. Główną zaś przyczyną tego objawu było rozdrobnienie mowy kaszubskiej na wielką ilość narzeczy, z których każde posiada swoje charakterystyczne cechy, a przedewszystkiem znaczna różnica pomiędzy dyalektami północnemi z jednej a południowemi z drugiej strony. Tymczasem po śmierci Ceynowy południowe Kaszuby wyłącznie wydawały pisarzy, północne zaś — z wyjątkiem nielicznych, a w Gryfie nr. 1 i 2 r. 1911 publikowanych poezyi *Czernickiego,* — milczały, jak zaklęte. Tak samo żaden północno-kaszubski pisarz nie brał udziału w dyskusyach nad utworzeniem jednolitej pisowni. Kiedy więc zasady przyjęte na kościerskim zjeździe okazały się niewystarczającemi, powstała konieczność, powierzenia wypracowania zasad pisowni — obowiązującej całe Kaszuby — wytrawnemu znawcy wszystkich narzeczy kaszubskich. Takiego znawcę szczę-

Idealnym językiem literackim kaszubskim byłby język, który nie uwzględnia wszystkich właściwości dyalektycznych, lecz oddaje wszystkim dyalektom wspólny podkład. Ideał ten nie może być urzeczywistniony, gdyż w głosowni jak i w odmianie znachodzą się tak znaczne różnice, iż niezawsze dla wszystkich dyalektów ogólnej formułki znaleść można. Jest więc rzęczą wprost nieunikniona, iż kaszubski język literacki zatrzyma jeszcze pewne zabarwienie dyalektowe. Tutaj zachodzi pytanie, czy wszystkie dyalekty mają być równouprawnione, albo czy pewien dyalekt ma być uznany jako „dyalekt normalny". Odpowiedź łatwa! Narazie jeszcze żaden dyalekt nie uzyskał takiej przewagi, iżby mógł uchodzić za dyalekt normalny; więc wszystkie dyalekty powinny być równouprawnione. Dlatego powinno być dla każdego pisarza kaszubskiego główną zasadą:

„Pisz tak, jak wymawiasz, t. j. używaj słów i form w tej postaci, w jakiej w twoim własnym dyalekcie zachodzą".

Poniżej postawia się reguły, według których w poszczególnych dyalektach zachodzące dźwięki oddane być mają. Używać trzeba następujących głosek: a ą b *b́* (bi) c ć (ci) ch cz d dz dź (dzi) dż e é ë ę f f' (fi) g h i í j k l ł m *ḿ* (mi) n ń (ni) o ó ô p *ṕ* (pi) r rz s ś (si) sz t u ú ŭ w *ẃ* (wi) y z ż. Jedynie te punkta się poruszy, które dzisiaj są wątpliwe; taksamo w rozdziale o odmianie. W tej części są naprzód wysunięte formy, które jako literackie uchodzić mogą. Formy dyalektowe, lecz także dopuszczone, są jako takie oznaczone.

I. DŹWIĘKI.

A. Samogłoski.

§ 1. Samogłoska: a.

a pisze się dla oddania

1. jasnego a, np. brat, ława, gadac, karczma, tak;

ściem mamy na Kaszubach w osobie p. *dra Lorentza* z Kartuz, którego powaga na tem polu nie ulega wątpliwości. Otóż p. dr. Lorentz z całą gotowością podjął się wypracowania zwięzłego „rysu zasad pisowni kaszubskiej" z uwzględnieniem właściwości narzeczy północnych. Po kilku konferencyach z pisarzami kaszubskiemi „zarys" w obecnej formie zredagowany przyjęto w sierpniu 1911 r. w Kartuzach.

Jest to rzeczą nas zawstydzającą, że właśnie niemiec dokonał tej pracy, lecz zważyć należy, że żaden z piszących Kaszubów nie jest fachowym językoznawcą, a natomiast zarys pisowni trzeba było oprzeć na naukowych podstawach. Zresztą i polska nauka ma wybitny udział w ustanowieniu tych nowych zasad. Mamy na myśli przedewszystkiem cenne uwagi co do pisowni kaszubskiej, jakie p. *prof. Nitsch* był łaskaw publikować na łamach Gryfa, a które — jak każdy, śledzący dotychczasowy rozwój tej kwestyi, przyzna — wielki wpływ mają na ostateczne zredagowanie zarysu. Tak samo z wdzięcznością przyjęliśmy uwagi *p. prof. Kryńskiego,* prywatnie do redakcyi Gryfa przesłane, nie mówiąc już o współpracownictwie życzliwych niefachowców.

Równocześnie atoli zaznaczamy, że powyższe w świecie naukowym polskim poważane nazwiska nie wymieniamy w tym celu, ażeby były nam tarczą wobec możliwych napadów ze strony tych rodaków, którzy w szczepowym rozbudzeniu Kaszubów widzą niebezpieczeństwo. Za wydanie tego zarysu redakcya Gryfa ponosi sama całą odpowiedzialność.

Tak puszczamy poniższy zarys w świat, uważając go za nader ważny etap na polu rozwoju szczepowego Kaszubów-Pomorzan. Oby zasady w nim ustanowione stały się zewnętrzną szatą, po której dzieci muzy kaszubskiej poznawać będą swe wspólne pochodzenie i swoje wspólne zadanie. Oby tworzyły nieruchomą podstawę, na której wyrośnie skromna budowa literatury kaszubskiej szczepowej, — i obręcz silną, łącząca północne Kaszuby z południowemi.

Dr. Aleksander Majkowski.

2. nosowego a przed nosowymi i dźwięków, nosowe następujących, np. scana, sano, sanie, kam, nama, wama, zamknąc, tam.

Wyjątek: Zamiast nosowego a przed nosowymi pisze się ę w czasie przeszłym czasowników kończących się w trybie bezokoliczńym na -ąc, np. wzęná, wzęno, wzęnë, wzęni, zdzinęna, zdzinęno, zdzinęni.

Uwaga. Chcąc zaznaczyć silniej charakter dyalektowy, pisać można także ę: scęna, sęno, węma.

§ 2. Samogłoski: e é ë.

e oznacza e otwarte (luźne), é ścieśnione (zamknięte, napięte), ë jest podobne do e w niemieckim: Gabe.

I. e pisze się dla oddania

1. otwartego e, np. bes, biegac, cepły, cierowac, czeszę, deska, dzewięc, jechac, lezc, łeb, mech, miesąc, niesc, pestka, piekôrz, remię, rzepa, sec, sesc, ten, we, wieje, zemia, żelazo.

Wyjątek: e nie pisze się dla oddania otwartego e, które zachodzi w powiecie Wejherowskim przed ł jako odpowiednik polskiego a p. § 4, III. 4.

2. dla oddania zamkniętego e, skoro ono zachodzi

a) przed i, y albo u następnej zgłoski i wrazie innej wokalizacyi tejże zgłoski w otwarte e się zamienia, — zdarza się to w parafiach: Swarzewskiej, Strzelińskiej, Strzepskiej, Sianowskiej, Sierakowskiej i Gowidlińskiej — np. zemi, sedzy, miechu,

b) po spółgłoskach twardych i nigdy nie odpowiada polskiemu dźwiękowi y — zdarza się to w powiecie Bytowskim i w parafii Borzyszkowskiej, — np. bes, celę, szesc.

c) przed „ł“ i „j“ i nigdy nie równa się polskiemu y — zdarza się to w powiecie Chojnickim — np. wiele, koscele, smieję, leję.

d) przed nosowymi, odpowiadając tutaj polskiemu y — w powiatach: Kościerskim, Chojnickim, Człuchowskim i Bytowskim, — np. miemy, chcemë, zemia, ten, żenic.

Uwaga. Zaznaczając charakter dyalektowy pisać można w przy-

padku p. 2, d także é: chcémë, zémia (zémnia), żénic. Natomiast nie uchodzi to w przypadkach 2. a, b, c.

II. é pisze się dla oddania

1. dźwięku zamkniętego e, np. biés, dwiérze, rzéka, chléb, dobré, wié, béł, żéł, sądzéł, piéł, robiéł.

2. zamiast polskiego dźwięku y, co zachodzi w powiatach: Kościerskim, Chojnickim, Chłuchowskim i Bytowskim, np. chléw, spiéwąm.

Uwaga. Jeśli w powyższych dyalektach pojawia się dźwięk polskiego y po miękkich spółgłoskach przed ł i l na końca wyrazów i w końcowce bezokolicznika, to raczej pisać trzeba i, np. biła, bilë, robiła, robilë, chwila, królowi, zapni, nodzi, robic; jednakowoż wolno pisać także biéła, biéle, chwiéla, królowié, zapnié, nodzié, robiéc.

Wyjątki: é nie pisze się dla oddania dźwięku zamkniętego e, jeźli dźwięk ten się pojawia

a) pod warunkami, pod I, 2 wyszczególnionemi,

b) jak w dyalekcie Żarnowieckim przed ł, jako odpowiednik polskiego a, p. § 4, III, 4.

c) jak w parafiach Strzepskiej, Sianowskiej, Sierakowskiej jako surrogat polskiego a, p. § 4, III, 2.

III. ë pisze się dla oddania

1. dźwięku e, który odpowiada polskiemu i, y, u, ę, ą, np. bëdło, cëcho, dësza, dzëkowac, lës, łëko, mësz, pësk, rëba, jarzëbina, sëna, szëkac, të, wëc, zëma, żëwy, psë, krowë,

2. dźwięków krótkiego „i" i „u", które w powyższych wyrazach zachodzą w powiatach Kościerskim i Chojnickim.

Wyjątek: Nie pisze się ë, lecz e dla oddania dźwięku e, odpowiadającego polskiemu ę w wyrazach szczescé i szczeslëwy.

Uwaga: ë jest samogłoską absolutnie twardą; nie używa się jej po spółgłoskach miękkich i po g k. Wyjątek stanowią gëldzëc, albo gëdlëc „lechtać" i formy dopełniacza, miejscownika i narzędnika l. m. przymiotników, jak: tąniëch, tąniëmy, drodziëch, drodziëmy. W dyalektach także przypadki jak: zgniëły, zgniëlszy, miëły,

miëlszy, i formy czasu przeszłego jak: biëł, biëła, biëlë, robiëł, robiëła, robiëlë, również bezokoliczniki jak: robiëc, stawiëc. W języku literackim z tych wyjątków jedynie gëldzëc i gëdlëc używać trzeba.

§ 3. Samogłoski: i í y.

Powyższe trzy głoski służące dla oddania dźwięku i, równo się wymawiają, t. j. podobnie jak „ie“ w niemieckim lieb; jedynie w północnych dyalektach zachodzi zamiast i także i otwarte, odpowiadające niemieckiemu i, np. w „ich“, a w parafiach Strzepskiej, Sianowskiej, Sierakowskiej i Gowidlińskiej wymawiają się „i“ i „í“ jako zamknięte, y jako otwarte i.

„i“ i „í“ zachodzą po miękkich spółgłoskach *ṕ b́* f' *ẃ ḿ* ń ć dź ś j, — zmiększenia tych spółgłosek taksamo jak i w polskim osobnym znakiem się nie oznacza, — y po spółgłoskach twardych np. bic, piwo, trafic, wic, miły, zgniły, reci, nodzi, musi, jidę; píszę, bíł, trafísz, wíno, míla, cípa, cíj, jíc; pytąm, byk, myto, wyczos, dym, cygnąc, dzyw, syn, sycëna, żyw, jastrzyb, młyn, lyczę.

Co do używania „i“ i „í“ rozpada kaszubszczyzna na dwie części:

1. W dyalektach powiatów Puckiego i Wejherowskiego z wyjątkiem parafii Strzepskiej rozróżniać trzeba „i“ i „í“.

I. í pisze się dla oddania

a) długiego zamkniętego (napiętego) i, jak „ie“ w niemieckim lieben, np. píszę, wíno, wíd.

b) krótkiego zamkniętego i, jak „ie“ w niemieckim lieb przed ł l r rz m n ń j, jeśli spółgłoski te stanowią zakończenie wyrazów, lub jeśli po nich następuje inna spółgłoska, np. píł, píłka, wílk, mílczec, jínny, bíj.

II. W wszystkich innych przypadkach pisze się i.

2. W innych dyalektach jest rozróżnianie między „i“ i „í“ zbyteczne, wystarcza tam jedna głoska i.

Uwaga: Jednakowoż dla kaszubskiego języka literackiego zalecałoby się z powodów, w § 7, II wyluszczonych, rozróżnianie między „i“ i „í“.

Dodatek 1. Co do dyalektów parafii Strzępskiej, Sianowskiej,

Sierakowskiej i Gowidlińskiej, to nadmienić wypada, że dźwięki „i" jedynie tam przez i í y oddawać trzeba, gdzie im w polskim języku literackim odpowiadaja i y ę ą.

Dodatek 2. Luźne „i" oznacza się przez y w wyrazach obcych jako: dychtych, rychtych, flyńta, pryńcesa.

§ 4. Samogłoski: o ó ô.

o oznacza o otwarte (luźne), jak o w niemieckim Gott, ó zaś ściśle zamknięte (napięte) o, jak o w niemieckim rot, ô zaś mniej zamknięte o, jak oo w niemieckim Moor.

I. o pisze się dla oddania

1. otwartego o, np. cotka, do, czosac, łosos, miodú, nos, niosła, Pioter, rosc, sostra, topic,

2. zamkniętego o = oo w niemieckim Moor, który to dźwięk zamiast otwartego o zachodzi w pewnych dyalektach w przypadkach, pod 1. przytoczonych,

3. dyftongu ie, który zachodzi zamiast o w parafiach Luzińskiej i Szynwałdzkiej w przykładach pod 1. wyszczególnionych,

4. dyftongu ŭe albo ŭy (y = pol. y), który w powiatach Puckim, Wejherowskim, Gdańskim (górnym), Kartuskim, Bytowskim, Człuchowskim i w zachodniej części powiatu Kościerskiego się pojawia po k g ch p b f w m ŭ, częściowo także po ł, np. koza, godë, chowac, pole, bosc, most, ŭoko,

5. zamkniętego o, = o w niemieckim rot, względnie otwartego u, = u w niemieckim Butter, przed nosowymi w powiatach Chojnickim, Kościerskim, Człuchowskim i Bytowskim, np. doma, żona, do niego,

6. dyftongu ŭé lub ŭy (y = pol. y) przed nosowymi, który się pojawia w powiatach Bytowskim i Człuchowskim, jako też w zachodniej części powiatu Kościerskiego po k g ch p b f w m ŭ, czasem także po ł np. konie, nagonic, pomoc, zwonic, ŭon.

Uwaga: Zaznaczając charakter dyalektowy pisać można w przypadkach pod nr. 5. i 6. także ó: dóma, żóna, kónie, pómoc, ŭón.

II. ó pisze się dla oddania

1. zamkniętego o = o w niemieckim rot, np. córka, dóm, lód, miód, niós, róg, sódmy, szósty,

2. otwartego u, = u w niemieckim Butter, który to dźwięk się pojawia w powiatach Kościerskim, Chojnickim, Człuchowskim i Bytowskim zamiast ó w przykładach pod 1. podanych,

3. dyftongu ŭé albo ŭy (y = pol. y), który się pojawia w powiatach Bytowskim, Człuchowskim i w zachodniej części powiatu Kościerskiego po k g ch p b f w m ŭ, czasem także po ł, np. skóra, góra, pół, bód, wóz, móg, ŭóws,

4. dźwięku u lub jego surogatów (p. § 5) przed ń i j, jeśli mu w polskim odpowiadają o ó, np. kóńc, kóńsci, słóńce, mój, twój, gnój, chójka,

5. dźwięku ô i jego surogatów (p. n. III.), jeśli mu w polskim odpowiadają o ó, — przed r np. wtórk, twórz, wieczór, i w czasie przeszłym: plót, gniót, miót, niós, wiód, wióz, wlók, móg, bód.

Uwaga 1. Wolno jednakowoż także pisać ze względu na stronę dyalektową kúńc, słúńce, muj, chujka i wtôrk, wieczôr, plôt, niôs.

Uwaga 2. Odpowiada zamkniętemu „o“ w polskim „a“ przed nosowymi, to zaleca się pisać ą: pąn, nąm, dąm, gôdąm, Gdąńsk; uchodzi jednakowoż także pisownia: pón, nóm, dóm, Gdóńsk. Także w 3. p. l. m. koniąm, krowąm, niż koniōm, krowóm.

III. ô pisze się dla oddania

1. zamkniętego o = oo w niemieckim Moor, (jeśli dźwięk ten nie ogólnie zamiast o tak się wymawia p. pow. I, 2), np. bôbka, czôrny, dôsz, dô, gôdôsz, gôdô, kôżę, jôrka, łôwka, môsz, mô, pôra, rôd, trôwa, wôga, zôróbk, żôl,

2. zamkniętego e = ee w niemieckim Meer, który to dźwięk się pojawia zamiast ô w parafiach Strzepskiej, Sianowskiej, Sierakowskiej i Gowidlińskiej w przykładach pod 1. przytoczonych,

3. zamkniętego ö = niemieckie schön, które pojawia się zamiast ô w powiatach Puckim, Wejherowskim, Gdańskim (górnym), Kartuskim, Bytowskim i Człuchowskim w przykładach pod 1. przytoczonych,

4. dla dźwięków e, które się często w powiatach Puckim i Wej-

herowskim pojawiają przed ł, jeśli im w polskim odpowiadają a, lub o ó, np. môły, biôły, dôł, miôł, czôłno, żôłty, pôłknąc, tudzież wôłna, pôłny, kôłbôsa.

Uwaga. ô nie pisze się przed nosowymi. Wyjątek stanowią owe dyalekty powiatu Puckiego, które w 1. os. l. p. czasu teraźniejszego kończą się na -aję. Odnośne formy, t. j. 1. os. l. m. i 1. os. dual. kończą się tutaj na -ômë, -ôma: gôdômë, gôdôma i czasem także w part. praet. zamiast polskiego -any na -ôny: dôny, gôdôny, pisôny.

§ 5. Samogłoski: u ú.

Co do głosek „u" i „ú" dzieli się kaszubszczyzna na dwie części.

A. Dla dyalektów powiatów Puckiego i Wejherowskiego z wyjątkiem parafii Strzepskiej trzeba używać głosek u i ú.

I. u zachodzi jedynie po k g ch p b f w m ŭ i po miękkich spółgłoskach i pisze się dla oddania

1. otwartego u = u w niemieckim Butter, np. kupc, gulgotac, chutko, puscëc, budowac, wuja, mucha, ŭucho, wojuję.

2. otwartego ü = ü w niemieckim Schütze, który to dźwięk w pewnych dyalektach po miękkich spółgłoskach zachodzi, — lub dyftongu ŭi lub ŭü, zachodzącego po reszcie spółgłosek.

II. ú zachodzi wszędzie i pisze się dla oddania

1. zamkniętego u = u w niemieckim gut, np. gbúr, cúd, czúł, dzúra, gúz, jú, kúr, lúd, dłúdzi, múr, púdę, rúta, rzúcę, súkno, tú, ŭúd, żúr,

2. zamkniętego ü=ü w niemieckim Güte, zachodzącego w przykładach przytoczonych pod 1.,

3. dyftongu ŭi w końcówce 7. p. l. p. rodzaju męzkiego i nijakiego, np. ŭokú, rogú, ŭuchú, i 2. p., 7. p. dual. rękú.

Uwaga. W zakończeniu wyrazów pisać trzeba w dyalektach powiatu Puckiego, parafii Redzkiej, Rumiańskiej i Chylońskiej i wsi Dużego Kacka jedynie u z wyjątkiem 7. p. l. p. rodz. męz. i nij., natomiast we wszystkich innych dyalektach ú, np. 2. p. rogu — rogú, 3. p. chłopu — chłopú, 5. p. tatku — tatkú, 7. p. łóżkú.

We wszystkich innych dyalektach wystarcza głoska u; tej używać trzeba dla oddania.

1. zamkniętego u = u w niemieckim gut, np. budować, chusta, dzura, kupic, lud, pług, ŭubodzi,

2. zamkniętego ü = ü w niemieckim Güte, np. dzura, lud, suknia,

3. otwartego i zamkniętego i, zachodzącego w parafiach Strzepskiej, Sianowskiej, Sierakowskiej i Gowidlińskiej, skoro mu w języku polskim literackim u odpowiada,

4. dyftongu ŭi, ŭü, ŭu po k p ch p b f w m ŭ t, np. kupc, chusta, pudę, buda, rowu, mucha, ŭucho, pług,

5. zamkniętego o, otwartego u i dyftongów ŭë lub ŭy w zakończeniu wyrazów w parafiach: Niezabyszewskiej, Tuchomskiej i w powiecie Człuchowskim, np. czasu, bradu, dachu; jednakowoż dla uwidatnienia charakteru dyalektowego wolno także pisać: czasó, brzadó, dachó.

Uwaga. W kaszubskim języku literackim zalecałoby się dla przyczyn, w § 7, II wyłuszczonych, rozróżnianie między „u“ i „ú“.

§ 6. Samogłoski nosowe: ę ą.

I. ę pisze się dla oddania

1. nosowego a, które się wymawia jak en w francuskim enfin, np. ręka, gęba, pięta, księdza, mięso, chcę, jidę,

2. rozmaitych innych dźwięków, które zamiast ę w powyższych przykładach zachodzą.

Wyjątek. Nosowe a przed nosowymi (spółgłoskami) pisze się a, p. § 1, 2.

II. ą pisze się dla oddania

1. nosowego o = polskie ą, np. łąka, ząb, piąty, ksądz, wąse, ksążka, są, tobą,

2. rozmaitych innych dźwięków (ón, óm, ó, -óm), które w powyższych przykładach także zachodzą, jeśli im w polskim języku literackim ą lub ę odpowiada,

3. zamkniętego o przed nosowymi, jeśli mu w polskim a od-

powiada, np. nąm, wąm, dąm, pąn, dąny, pisąny, tąni, i w końcówce 3. p. l. m. koniąm, krowąm,

4. dźwięku u i jego surogatów (p. § 5) przed ń, jeśli mu w polskim a odpowiada, np. Gdąńsk, tąńc.

§ 7. Wzajemny stosunek kaszubskich samogłosek.

Samogłoski kaszubskie zmieniają się nawzajem według pewnych reguł. Takich przemian samogłoskowych (Ablaut) rozróżnić można dwa rodzaje: kwalitatywny i kwantytatywny.

I. Przemiana kwalitatywna zachodzi po pierwotnie miękkich spółgłoskach (oprócz dzisiejszych jeszcze po c cz dz dż l rz s sz z ż), a mianowicie zamieniają się

1. a ô i e é, np. lato: lece, miasto: miesce, lôz lazła: lezlë, scana: scenie.

Uwaga. Powyższa przemiana nastąpiła w drugim rzędzie także w formach, gdzie przed samogłoską stoi spółgłoska pierwotnie twarda, np. dôł dała: delë, pytôł pytała: pytelë, a potem wskutek wymowy narzeczowej w formach, jak: cągnął cągnęła: cągnelë, cągnąn cągnęna: cągneni,

2. o ó i e é, np. koscół koscoła: koscele, przëjacél przëjacela: przëjacół przëjacołąm,

3. ę ą i i í po spółgłoskach miękkich, np. więzę wiąz: wizesz, zapiął zapięty: zapíc,

4. ę ą i ë y po spółgłoskach dzisiaj twardych, np. trzęsę trząs: trzësesz trzysc, przędę prząd: przëdzesz, wzął wzęła: wzyc.

Uwaga. W polskim zachodzi także przemiana pod 1. i 2. wyszczególniona, natomiast pod 3. i 4. wymieniona nie.

II. Przemiana kwantytatywna zachodzi po wszystkich spółgłoskach i przy wszystkich samogłoskach, a mianowicie zamieniają się zawsze dwie samogłoski.

1. a i ô, np. brzôd: brzadu, krôd: kradła, stôry: starszy, gadac: gôdąm.

2. e i é, np. chléb: chleba, biég: biegła, spiewac: spiéwąm,

3. ë i y, np. syn: sëna, mył: mëła, chytry: chëtrzészy, pëtac: pytąm.

4. ë i ú, np. lúd: lëdu, czúł: czëła, głúpy: głëpszy, przesëszac: przesúsząm.

5. i i í, np. wina: wín, biła: bíł, pisac: píszę.

6. o i ó, np. miód: miodú, bód: bodła, krótci: krotszy, płokac: płóczę.

7. u i ú, np. kúr. kura, kúł: kuła, kúpiac: kupiąm.

8. ę i ą, np. ksądz: księdza, prząd: przędła, ma[illegible] sędzëc: sądzę.

9. a i ą, np. pąn: pana.

W północnych dyalektach odpowiada przemiana i: í, u: ú zupełnie innym przemianom (kwantytatywnym); dlatego zalecałoby się w języku literackim (kaszubskim) rozróżniać i i í, aby tę charakterystyczną właściwość mowy kaszubskiej zachować.

Uwaga. W polskim zachodzą także jeszcze dzisiaj przemiany 6. i 8., 1. i 2. zachodzą dzisiaj tylko w polskich gwarach ludowych, reszty język polski nie zna wogóle.

Oba rodzaje przemian sięgają samych początków mowy kaszubskiej, ale z biegiem czasu znacznie ucierpiały. Północne dyalekty, które powyższe przemiany [illegible] zachowały, zamieniają np. ë w y: pytąm (pytaję) pytôł: pëtac pytôj: natomiast południowe dyalekty przeprowadziły tutaj y zupełnie: pytac pytaj; w innych przypadkach to pewne dyalekty zachowały tę samogłoskę, inne zaś drugą, chociaż tutaj o przemianie samogłoskowej śladu niema, np. północne: mieszkac, południowe: miészkac, półn.: môły, połud.: mały, półn.: krôwc, połud.: krawc.

Życzyć trzeba, aby literacka mowa kaszubska przejęła owe ściśle i subtelnie przeprowadzone przemiany samogłosek północnej kaszubczczyzny. To jednakowoż dopiero z biegiem czasu nastąpić może; narazie wszystkim dyalektom przyznać trzeba równe prawo.

Uwaga. Oprócz powyższyeh zwyczajnych przemian znachodzą się także nadzwyczajne, gdyż poszczególne wyrazy w różnych dyalektach różne przybierają samogłoski, np. nazôd: nazód, noclég: noclyg, tero: terú: terez, wicé: wëcy. Póki się nie wyrobi pewien jednolity zwyczaj w piśmiennictwie kaszubskim, to i tutaj powinny

wszystkie dyalekty uchodzić narazie za równouprawnione. To samo odnosi się także do innych form, które w podwójnej pojawiają się postaci, np. grzëmiôc i grzmiôc, krëwi i krwi, sédmë i sédem, ŭosmë i ŭosem.

§ 8. e ruchome.

W końcówkach, odpowiadających polskim: -ek, -ec, -eć, -et, -es zwykle niema e, np. stark, szewc, łokc, ŭoct, ŭóws. Fakt ten językowy [illegible] jednakowoż wszędzie ściśle przeprowadzony, tak np. forma palec sięga dosyć dalek na północ; pozatem łączy się z wytrącaniem tego ruchomego e przemiana spółgłoskowa, np. połud. stołek ŭowies: półn. stółk ŭóws, więc faktowi temu przypisać nie można ogólnego znaczenia.

Wobec tego jest to trudno, postawić tutaj jakąś pewną regułę dla literackiej kaszubszczyzny. Zaznacza się wprawdzie tendencya używania powyższych końcówek bez e; ale wyjątków, t. j. pisowni przez e w powyższych końcówkach, także zakazać nie można. Dopiero zwyczaj, który z czasem się wyrobi, rozstrzygnie, które wyjątki mieć mają racyę bytu.

Natomiast ruchome [illegible] się zawsze

1. w końcówce -er (w [illegible]skim -r), np. Pioter, wiater,

2. w zaimku i przedrostku ze (w polskim z) przed s sz z ż, np. ze sostrą, ze zemi, zesec, zeszëc, zezëbnąc, zeżerac,

3. w zaimku i przedrostku we (w polskim w) przed w, np. we wínie, wewiesc.

Uwaga. Ze względu na dyalekty, w których w przed o brzmi jak ŭ, dopuścić można takze pisownię: w wodze, wwozëc; jednakowoż zaleca się w literackiej kaszubszczyźnie pisać: we wodze, wewozëc.

§ 9. Dyftongi.

I. Dyftongi kończące się na j.

Polskim dyftongom aj ij yj oj ój uj odpowiadają w kaszubskim zwykle także dyftongi, np. daj dej, pëtôj pytej, krôj, bíj, myj, wojna, chojka chujka, podarúj. W wielu dyalektach nie wymawia się wcale końcowe j, da de, pëtô pëte, bí, my, podarú.

Zasada: W literackiej kaszubszczyźnie trzeba w powyższych dyftongach zawsze pisać j.

Polskiemu dyftongowi ej odpowiadają ej éj é íj, względnie yj, í, względnie y.

1. Dyftongowi ej, zachodzącemu w osnowie (Wortinlaut), odpowiada w kaszubskim zwykle ej, np. złodzejka złodzejstwo.

Wyjątki:

a) Przyrostek stopnia wyższego przymiotników brzmi -észy, np. miészy, mocniészy, mędrzészy.

b) Polskiemu ej w rozkaźniku odpowiadają éj, íj lub yj, w narzeczach także í lub y, np. smiéjta smíjta smíta, séjta syjta syta.

2. Polskiemu ej na końcu wyrazów odpowiada

a) u rzeczowników éj lub yj, np. złodzéj złodzyj, ŭoléj ŭolyj,

b) w rozkaźniku éj, íj lub yj w narzeczach także í lub y, np. smiéj smíj smí, séj syj sy,

c) w 2. p. l. p. rodzaju żeńskiego przymiotników i zaimków é lub í, np. wieldzié wieldzí, stôré stôry, jé jí, té ty,

d) w 3. i 7. p. l. p. rodzaju żeńskiego przymiotników i zaimków í lub y, np. wieldzí, stôry, jí, ty,

e) w przyrostku stopnia wyższego przysłówków é i í wzgl. y, np. mié mí, lepié lepí, lżé lży, dalé daly.

Zasada: W literackiej kaszubszczyźnie nie pisze się j w odnośnych formach stopnia wyższego przymiotników i przysłówków i w odmianie przymiotników i zaimków. Czy używać é lub í wzgl. y, o tem stanowić może dopiero później zwyczaj.

II. Dyftongi kończące się na ŭ.

Ogólnie używany jest jedynie dyftong au, który pisać trzeba przez aŭ: aŭkcëjô, aŭsknecht, miaŭczec. W narzeczach zachodzi także ôŭ jedynie w wyrazie znôŭ; w literackiej kaszubszczyźnie atoli pisać trzeba znôwu lub znôw.

B. *Spółgłoski.*

§ 10. Spółgłoski miękkie.

Miękkość spółgłosek oznacza się przed samogłoskami przez i, np. biegac, cierz, dziąc, ŭofiara, miasto, niesc, piôsk, marsiew, wiara, przed i í jest to zbyteczne, gdyż twardą samogłoskę „i" wyraża się przez y; pisze się więc bic, reci, nodzi, trafic, jic, mí, nicht, pisac, musi, wíno. Przed spółgłoskami i na końcu wyrazów oznacza się miękkość przez kreskę; w literackiej kaszubszczyźnie zachodzi to jedynie przy ń, np. słóńce, pogańsci, kóń.

Uwaga. W narzeczach zachodzą także miękkie *ṕ b́ ẃ* na końcu wyrazów, lecz w literackiej kaszubszczyźnie nie wolno ich używać.

Szczegóły.

1. *ṕ* f' wymawiają się w niektórych dyalektach pś fś, t. j. miękkość pojawia się w postaci dźwięku syczącego, który bądź to niemieckiemu ch w „ich" odpowiada, bądź to polskiemu ś. W literackiej kaszubszczyźnie zawsze pisać trzeba pi fi.

2. *ḿ* wymawia się w powiatach Chojnickim i Kościerskim i w parafii Konarzyńskiej jak mń. W literackiej kaszubszczyźnie natomiast zawsze pisać trzeba mi.

3. ć dź ś odpowiadają polskim *ḱ ǵ* i ch przed e i y, np. cierz, pol. kierz, cipiec pol. kipieć, dzinąc pol. ginąć, wędziel pol. węgiel, wisier pol. wicher, miesi pol. miechy. Wymowa tych dźwięków jest bardzo rozmaita; nawet w obrębie tego samego dyalektu zachodzi ć dj czj kj *ḱ*, dź dj dżj gj *ǵ*, ś chj *cḱ*, w języku literackim uchodzi jedynie ć dź ś. Tutaj nadmienić wypada, że ć i dź jest rozpowszechnione na całym terytoryum kaszubskim, natomiast ś tylko w powiatach Puckim i Wejherowskim. Czy wobec tego język literacki owo ś zechce zachować, narazie rozstrzygnąć nie można.

Polskiemu ć dź ś ź odpowiadają w kaszubszczyźnie literackiej twarde c dz s z. W południowych dyalektach trafiają się także odnośne miękkie spółgłoski, lecz w pisemnej kaszubszczyźnie nie trzeba ich używać.

Dodatek. l (literackie) jest twarde; dlatego pisać trzeba klyc,

lyce, lyżę. Jedynie na południu rzeczki „Niechwarzcz“ zachodzi miękkie l; lecz obszar ten jest za nadto szczupły, aby zasługiwał na uwzględnienie.

§ 11. Dźwięczne i bezdźwięczne spółgłoski.

W mowe potocznej jest zasadą, że spółgłoski stają się dźwięcznymi przed spółgłoskami dźwięcznymi (b b́ d dz dź dż g z ż), natomiast bezdźwięcznymi przed bezdźwięcznymi (c ć cz ch f f’ k p ṕ s ś sz ł) i na końcu wyrazów. W języku literackim zaś pisać trzeba spółgłoski, zachodzące przed spółgłoskami i na końcu wyrazów w tej postaci, jaką w innych formach tego samego pierwiastka przed samogłoskami przybierają. Pisać trzeba więc np. lezc, bo léżę, prosba, bo prosëc, łóżko, bo łoże, grób, bo grobu.

Wyjątki: 1. Bezokoliczniki tematów, zakończonych na d (np. bodę przędę), kończą się na sc: bosc, prząsc, tem[illegible]kończących się na g (np. mogę strzëgę) na c: moc, strzyc, po[illegible]cz jíc.

2. Szczelinowe g w grupach gd gb pisze się przez ch, np. chdze, chdë, Chdąńsk, nichdze, nichdë, chdowa, chbúr.

Uwaga. W 2. os. rodz. m. l. p. czasu przeszłego stają się w narzeczach bezdźwięczne spółgłoski za złączeniem się z przyrostkami -em -es także dźwięcznymi, np. rzegem, przëniózes. Jednakowoż w języku literackim trzeba tych form unikać.

Naturalnie trzeba bezdźwięczne spółgłoski, które, aczkolwiek powstały z dźwięcznych, w odmianie bezdźwięcznymi zostają, także jako takie pisać, np. bes, besu (w pol. bez), músk múskú (w pol. mózg), deszcz deszczu (dawniej w pol. deżdż.)

§ 12. Spółgłoska ł.

ł wymawia się w pewnej części Kaszub, t. j. w t. zw. bylackich dyalektach jako l. W języku literackim trzeba koniecznie ł i l rozróżniać. l zamiast ł jedynie wtenczas użyć wolno, jeśli chce się uwidatnić charakter dyalektowy (bylacki.)

Końcowe ł zanikło w l. p. rodz. m. czasu przeszłego u tematów kończących się spółgłoską i dlatego nie pisze się tutaj wcale:

piek, rzek, zaprząg, miót, krôd, ros, niós, gryz. Taksamo jabko, podobnie też rzemięsnik. W czasie przeszłym czasowników na -ąc zmieniło się w niektórych dyalektach ł 1 w n. Aczkolwiek w pierwszym rzędzie są poprawne formy na -ął -ęła -ęło -ęlë -ęłë, to jednakowoż uchodzą także takowe na -ąn -ęna -ęno -ęnë wzgl. -ęni -ęnë.

Końcówki -ała -ęła w czasie przeszłym są często ściągnięte w -a -ę, np. písa, cerpia, wzę, cygnę. Formy te są także pisemne. Natomiast nie uchodzą w języku literackim końcówki -ą -ę zamiast -ało -ałë -ęło -ęłë, co wprawdzie w dyalektach powiatu Puckiego się pojawia.

§ 13. ŭ, j. Początek wyrazów (Wortanlaut).

ŭ, t. zw. ŭe, wymawia się jako angielskie w. W języku literackim uży [illegible] go na początku wyrazów przed o ó u ú, które w polskim s[illegible] stanowią początek wyrazu, np. ŭoko, ŭósmy, ŭucho, ŭúd, także wtenczas, gdy powyższe wyrazy łączą się z prefiksami np. wŭorac, zŭostac, zŭostawic, przedŭostatny, przeŭorac, w wyrazach obcych, jak Teŭofil i w dyftongu aŭ p. § 9, II.

Jeśli chodzi o uwzględnienie właściwości dyalektowych, to można także ŭ użyć zamiast w, skoro się ono wymawia jako angielskie w, np. ŭoda, zŭôn, ŭúj. Pojawia się atoli owo angielskie w po spółgłoskach bez wszelkiej racyi etymologicznej, trzeba go w pisowni unikać; a więc trzeba pisać kopac, kóń, kupic, a nie kŭopac, kŭóń i t. p.

Przed o i u pojawia się ŭ jedynie w dyalektowym paŭąk, paŭęczëna obok pająk pajęczëną lub pajk pajiczëna.

Te same reguły trzeba także zastosować co do j, mianowicie na początku wyrazów przed i í. W literackim języku trzeba j zawsze pisać, tak na początku wyrazów, np. jizba jidę jíc, taksamo zjimac zjínąd zajiscëc, jak w wyrazie samym między samogłoskami, np. stojí, wëjimac, dojic.

Pozatem niema jednolitości we wymowie wyrazów, zaczynających się inną samogłoską, słyszy się np. aż i jaż, Ewą i Jewa,

ôłtôrz i wôłtôrz i t. d. Jak tutaj w poszczególnym przypadku pisać, o tym dopiero zwyczaj stanowić może.

To samo odnosi się do form z zmianą spółgłoskową. Trudno narazie jedną z nich wybrać i uznać za literacką, np. czy formę skowrónk lub skobrónk, chrząn lub krząn, chrzebt lub krzebt i t. d. Tymczasem trzeba obiedwie uważać za równouprawnione.

II. FLEKSYA CZYLI ODMIENNIA.

A. *Deklinacya.*

a. Rzeczowniki.

§ 14. I. Deklinacya.

2. p. l. p.: Końcówka -u po k g ch p b f w m i po miękkich spółgłoskach, po innych spółgłoskach -ë na północno-wschodnich Kaszubach, w innych okolicach wszędzie -ú: brzegu — brzegú, rowu — rowú, jedwabiu — jedwabiú, miodë — miodú, czasë — czasú. Dyalektowo także brzegó, rowó, miodó.

3. p. l. p.: 1. Kóńcówka -owi: królowi. Dyalektowo także -owy, -owie: królowy, królowie. 2. Końcówka -u, względnie -ë na północno-wschodniej części Kaszub, w innych okolicach -ú: chłopu — chłopú, panë — panú. Dyalektowo ó: chłopó.

6. p. l. p.: Końcówka -ę i -em: psę — psem, chłopę — chłopem. U tematów kończących się na k g: wílkę — wílkem, rogę — rogem; wilciem rodziem w literackim języku raczej unikać trzeba.

7. p. l. p.: Końcówka -ú: domú, brzegú. Wyjątkowo: Żarnówcë, Łepczë. Dyalektowo -ó: brzegó.

5. p. l. p.: Końcówka -u, wzgl. -ë na północnym wschodzie, w innych okolicach -ú: tatku — tatkú, królë — królú. Dyalektowo ó: tatkó, królό.

1. p. l. m. przy osobowych: 1. -owie: panowie, królowie; 2. -i u tematów, kończących się wargową: chłopi, knôpi; 3. -ë u tematów kończących się na k g ch t d s z ł r: rëbôcë, bracë, żëdzë, gbúrzë; 4. -e u tematów kończących się miękką: stolarze, trębôcze; 5. bracô, księżô, dyalektowo także bracy księży, bracu księżu.

1. i 4. p. l. m.: 1. -i u tematów, kończących się na k g (ch): reci, rodzi, (miesi), dyalektowo -é: recié, rodzié; 2. -ë u tematów kończących się na p b f w m t d n (ch) ł r: grobë, rowë, płotë, (miechë), stołë, borë; 3. -e u tematów, kończących się miękką i na s z: deszcze, múle, kosze, konie, czase, woze, wyjątki: psë, razë, czasem także włosë.

2. p. l. m.: końcówki -ów i -í, wzgl. -y.

3. p. l. m.: końcówka -ąm: chłopąm, koniąm.

6. p. l. m.: końcówka -amy, dyalektowo także -amë.

Tematy na -ąn: mieszcząn, 2. p. mieszczana, 1. p. l. m. mieszczanie lub mieszczani, 2. p. mieszcząn mieszczanów.

Tem atyna -eń: 1. p. l. p. kamień kam, krzemień krzem, rzemień rzem, jęczmień jęczmë, grzebień, korzeń, 2. p. l. p. kamienia, korzenia, 1. p. l. m. kamienie kamienia, korzenie korzenia, 2. p. l. m. kamienỉ korzení.

dzéń, 2. p. l. p. dnia, 1. p. l. m. dni, 2. p. l. m. dní.

tydzeń, 2. p. tydzenia tydnia tygodnia, 1. p. l. m. niedzele.

§ 15. II. Deklinacya.

a) Tematy na -o i -e mają w odnośnych formach te same końcówki, co wyrazy I. deklinacyi.

b) Tematy na -é.

1. p. l. p.: końcówka -é: jedzenié, picé, podworzé. Dyalektowo -í, wzgl. -y: jedzení, picy.

2. p. l. p.: końcówka -ô: jedzeniô, picô, podworzô. Dyalektowo -u, -é, -í, wzgl. -y: jedzeniu jedzenié jedzení, picu picé picy. Także formy przymiotnikowe: podworzéwo podworzywo podworzégo podworzygo.

3. p. l. p.: końcówka -ú: jedzeniú, picú, podworzú. Dyalektowo także formy przymiotnikowe: podworzému podworzymu.

6. p. l. p.: końcówka -ím wzgl. -ym: jedzením, picym, podworzym. Dyalektowo -ém: jedzéniém, picém.

7. p. l. p.: końcówka -ú: jedzeniú, picú, podworzú. Dyalektowo -ím wzgl. -ym i ém: jedzením jedzéniém, picym picém.

1. p. l. m.: kôzania, podworza, 2. p. kôzani, podworzy, 3. p. kôzaniąm i t. d.

§ 16. III. Deklinacya.

a) Tematy, kończące się na p b f w m t d n ł r (ch).

l. p. krowa, krowë, krowie, krowę, krową, krowie, krowo.

b. m. krowë, krów, krowąm, krowamy, krowach.

b) Tematy, kończące się na k g (ch).

2. p. l. p.: końcówka -i: łąci nodzi (musi). Dyalektowo -é: łącié, nodzié.

1. p. l. m.: końcówka -i: łąci nodzi (musi). Dyalektowo -é: łącié nodzié.

c) Tematy, kończące się na c cz dz dż sz ż l rz s z.

2. p. l. p.: końcówka -e lub -ë: grańce grańcë, niedzele niedzelë, koze kozë.

3. i 7. p. l. p.: końcówka -y lub -ë: grańcy grańcë, niedzely niedzelë, kozy kozë.

1. p. l. m.: końcówka -e: grańce, niedzele, koze. Wyjątek: łzë.

d) Tematy zakończone na spółgłoskę miękką.

2. p. l. p.: końcówka -e lub -i: skrzënie skrzëni, szeje szeji. Dyalektowo -é: skrzënié szëjé.

3. i 7. p. l. p.: końcówka -í lub i: skrzëní skrzëni, szëjí szëji.

1. p. l. m.: końcówka -e: skrzënie, szëje.

e) Tematy zakończone na -ô.

l. p. l. p. rolô ceniô, 2. p. rolé cenié, lub roly cení, 3. p. roly cení, 4. p. rolą cenią, 6. p. rolą cenią, 7. p. rolycení, l. m. 1. p. rolé, cenié, 2. p. roly cení, 3. p. roląm ceniąm i t. d.

Dyalektowo: l. p. 1. p. rolą cenią, 2. p. rolë ceni, 3. p. rolë ceni, l. m. 1. p. role cenie.

§ 17. IV. Deklinacya.

a) Tematy, zakończone na spółgłoską twardą.

l. p. 2. p.: końcówka -ë: wsë, nocë, rzeczë, mëszë. Dyalektowo -e: rzecze, mësze.

l. p. 3. i 7. p.: końcówka -y lub -ë: wsy wsë, nocy nocë.

l. m. 1. p.: końcówka -e: mësze, rzecze, twarze. Wyjątki: wsë, wszë, dzecë, gęsë.

b) Tematy, zakończone na spółgłoskę miękką.

l. p. 2. p. Końcówka -e lub -i: cieszenie cieszeni, krwie krwi. Dyalektowo -é: cieszénié, krwié.

l. p. 3. i 7. p.: końcówka -í lub i: cieszení cieszeni, krwí krwi. Dyalektowo -é: cieszénié krwié.

l. m. 1. p.: końcówka -e: cieszenie marchwie.

§ 18. V. Deklinacya.

a) l. p. 1. p. remię, 2. p. remienia, l. m. 1. p. remiona, 2. p. remión i t. d.

b) l. p. 1. p. celę drzéwię, 2. p. celëca celęca, drzéwica drzéwięca, i t. d. l. m. 1. p. celęta, drzewięta, 2. p. celęt drzewięt i t. d.

Dyalektowo: l. p. 3. i 7. p.: celëcë celęcë, drzéwicë drzęwięcë, l. m. 2. p. celąt drzéwiąt.

b. Zaimki i przymiotniki.

§ 19. Zaimki osobowe.

1. os.: l. p. 1. p. jô, 2. p. mie, 3. p. mie, 4. p. mie mię, 6. p. mną, 7. p. mie; l. m. 1. p. më, 2., 4., 7. p. nas nôs, 3. p. nąm, 6. p. namy; l. pdw. 1. p. ma, 2., 4., 7 p. najú nají, 3. i 6. p. nama.

2. os.: l. p. 1. p. të, 2. p. cebie ce, 3. p. tobie cë cy, 4. p. cebie ce cę, 6. p. tobą, 7. p. cebie tobie ce; l. m. 1. p. wë, 2., 4., 7. p. was wôs, 3. p. wąm, 6. p. wamy; l. pdw. 1. p. wa, 2., 4., 7. p. wajú wají, 3. i 6. p. wama.

3. os: rodz. m.: l. p. 1. p. ŭon, 2. p. jego jewo jegu nie, 3. p. jemu mu, 4. p. jego jewo go wo jegu jen nien, 6. p. ním, 7. p. ním; l. m. 1. p. ŭoní wzgl. ŭonë ŭoné, 2. p. jich jéch jejich, 3. p. jím, 4. p. jich jéch je jé jí, 6. p. nimy nimë niémy, 7. p. nich niéch.

rodz. żeń.: l. p. 1. p. ŭona, 2. p. jé jí jejé její, 3. p. jí, 4 p. ję ją, 6. p. nią, 7. p. ní; l. m. 1. p. ŭonë ŭoné, 4. p. je jé jí.

rodz. n.: l. p. 1. p. ŭono, 4. p. je jé jí; l. m. 1. p. ŭonë ŭoné, 4. p. je jé jí.

Zwrotne: 2. p. sebie se, 3. p. sobie se so, 4. p. sę sebie so, 6. p. sobą, 7. p. sebie sobie se.

§ 20. Zaimki wskazujące.

Męzki: l. p. 1. p. ten, 2. p. tego tewo tegu, 3. p. temu, 6. p. tym, 7. p. tym; l. m. 1. p. ty cy të, 2. p. tëch tych téch, 3. p. tym tëma tyma, 6. p. tëmy tëmë tëma tymy tyma témy, 7. p. tëch tych téch.

Żeński: l. p. 1. p. ta, 2. p. té ty, 3. p. ty, 4. p. tę, 6. p. tą, 7. p. ty; l. m. 1. p. të.

Nijaki: l. p. 1. p. to; l. m. 1. p. të.

Taksamo: nen, na, no.

§ 21. Zaimki pytajne.

chto chteż chtóż chtuż, 2. p. kogo kowo kogu, 3. p. komu, 6. p. cím, 7. p. cím.

co cеż cóż cuż, 2. p. czego czewo czegu cze, 3. p. czemu, 6. p. czym, 7. p. czym.

§ 22. Zaimki dzierzawcze.

Męzki: l. p. 1. p. mój, 2. p. mojégo -wo mojígo -wo mégo -wo, 3. p. mojému mojímu mému, 6. p. mojím mym, 7. p. mojím mym; l. m. 1. p. mojí moje mojé, 2. p. mojich mojéch, 3. p. mojím, 6. p. mojimy mojimë mojémy, 7. p. mojích mojéch.

Żeński: l. p. 1. p. moja, 2. p. mojé mojí, 3. p. mojí, 4. p. moję, 6. p. moją, 7. p. mojí; l. m. p. 1. moje mojé mojí.

Nijaki: l. p. 1. p. moje mojé mojí; l. m. 1. p. moje mojé mojí.

§ 23. Przymiotniki.

a) z osnową twardą.

Męzki: l. p. 1. p. dobry, 2. p. -régo -réwo -rygo -rywo, 3. p. -rému -rymu, 6. p. -rym -rém, 7. p. -rym rém;

l. m. 1. p. -ry -ré, 2. p. -rëch -rych -réch, 3. p. -rym, 6 p. -rëmy -rëmë -rëma -rymy -ryma -rémy, 7. p. -rëch -rych -réch.

Żeński: l. p. 1 p. dobrô -rą, 2. p. -ré ry, 3. p. -ry, 4. p. -rą, 6. p. -rą, 7. p. -ry; l. m. 1. p. -ré -ry.

Nijaki: l. p. 1. p. dobré -ry; l. m. 1. p. -ré -ry.

b) z osnową miękką i z osnową kończącą się na tylno-językowej (gardłowej).

Męzki: l. p. 1. p. wieldzi, 2 p. -dziégo -dziéwo -dzígo -dzíwo, 3. p. -dziému -dzímu, 6. p. -dzím -dziém, 7. p. -dzím -dziém; l. m. 1. p. -dzi -dzié, 2. p. -dzich -dziéch, 3. p. dzím, 6. p. -dzimy -dzimë -dzima -dziémy, 7. p. -dzich -dziéch.

Żeński: l. p. 1. p. wielgô -gą, 2. p. -dzié -dzí, 3. p. dzí, 4. p. -gą, 6. p. gą, 7. p. -dzí; l. m. 1. p. -dzié -dzí.

Nijaki: l. p. 1. p. wieldzié wieldzí; l. m. 1. p. -dzié -dzí.

§ 24. Liczebniki.

jeden jedna jedno, ż. 4. p. jednę; l. m. 1. p. jedny jednë.

dwaj dwají dwie dwa dwoje, 2. i 7. p. dwúch dwóch, 3. i 6. p. dwúma dwiema dwóma.

trzej trzejí trzë troje, 2. p. trzech, 3. p. trzem trzemy trzema, 6. p. trzemy trzema, 7. p. trzech.

sztërzej sztërzejí sztërë czwioro czworo, 2. p. sztërzech sztërech, 3. p. sztërzem -my -ma sztërem -my -ma, 6. p. sztërzemy -ma sztëremy -ma, 7. p. sztërzech sztërech.

B. Konjugacya.

§ 25. I. Klasa (według Małeckiego.)

A. plesc, plotę plecesz plece... plotą, plecë plecëta lub plec plecta, plotący plecący, plotącë plecącë lub plotąc plecąc, plót plotła plotło pletlë (dyal. pletly) plotłë, plotły plecony, plecenié.

B. a) cyc cąc, tnę tniesz... tną, tni tnita, tniący, tniącë lub tniąc, cął cęła lub cę cęło cęlë cęłë lub cąn cęna cęno cęnë lub cęni (dyal. ceni) cęnë, cąły, tnienié cącé.

b) zapíc -piąc, -pnię -pniesz... -pną, -pni, -piął -pięła lub -pię -pięlë lub -piąn -pięna -pięnë lub -pięni, -piąty, -pnienié -piącé.

C. a) młoc, mielę mielesz dyal. młoję młojesz, mielë lub miel dyl. młój, młół młoła młolë, młoły, młocé. — Taksamo: płoc, pielę, dyal. płoję; kłoc, kolę, dyal. kłoję.

b) proc porc, porzę dyal. proję, porzë lub porz dyal. prój, prół proła prolë lub pór porła porlë, proty porty, procé porcé.

c) brac, bierzę bierzesz, bierzë lub bierz, brôł brała lub bra bralë lub brelë, brąny brany dyal. brôny.

d) drzéc, drzę drzesz, drzë, dzar dzarło dzarlë lub dzerlë lub dar darła darlë lub derlë, dzarty lub darty, drzenié dzercé dzarcé lub darcé.

D. a) znac, znaję znajesz, znôj znôjta lub znej znejta, znôł znała lub zna znalë lub znelë, znąny znany dyal. znôny, znanié.

b) bic, biję bijesz, bíj bíjta, bíł lub biéł biła bilë dyal. biëł biëła biëlë i biéł biéła biélë, bity, bicé.

c) szëc, szëję szëjesz, szyj, szył lub széł szëła szëlë dyal. szëł, szëty, szëcé.

d) trëc, trëję trëjesz, trúj trújta dyal. tryj tryjta, trúł, trëła trëlë dyal. tryl tréł trëł, trëty, trëcé.

e) kuc, kuję kujesz, kúj, kúł kuła kulë, kuty, kucé.

E. a. a) łgac, łżę łżesz, łżë, łgôł łgała lub łga łgalë lub łgelë.

b) rwac, rwię rwiesz, rwi, rwôł rwała lub rwa rwalë lub rwelë.

b. a) sôc, seję sejesz, séj séjta lub syj syjta, sôł sała lub sa selë, sąny sany dyal. sôny, senié sanié.

b) smiôc, smieją, smiéj lub smíj, smiôł smiała lub smia smielë, smiąny smiany dyal. smiôny, smienié smianié.

§ 26. II. Klasa.

cągnąc, cągnę cągniesz cągnie . . . cągną, cągni cągnita, cągniący, cągniącë lub cągniąc, cągnął cągnęła lub cągnę cągnęlë lub cągnąn cągnęna cągnęnë lub cągnęni (dyal. cągneni). cągniony cągnięty, cągnienié cagnięcé.

§ 27. III. Klasa.

A. a) zdrowiec zdrowiôc, zdrowieję zdrowiejesz, zdrowiéj zdro-

wiéjta lub zdrowíj zdrowíjta, zdrowiôł zdrowiała lub zdrowia zdrowielë, zdrowiały, zdrowienié.

rozmiec rozmiôc wzgl. rozumiec rozumiôc, rozmieją rozmiejesz lub rozmiém rozmiész... rozmią, rozmiéj lub rozmíj, rozmiôł, rozmiały rozmiąny rozmiany.

b) starzec starzôc, starzeję, starzéj lub starzyj, starzôł starzała lub starza starzelë, starzały.

B. a) cerpiec, cerpię cerpísz, cerpi cerpita lub cerp cerpta, cerpiący, cerpiôł cerpiała lub cerpia cerpielë, cerpiały.

b) sedzec, sedzę sedzysz, sedzë sedzëta lub sedz sedzta, sedzący, sedzôł sedzała lub sedza sedzelë, sedzały, sedzenié.

§ 28. IV. Klasa.

a) kupic dyal. kupiëc, kupię kupísz, kupi kupita lub kup kupta, kupiący, kupíł lub kupiéł kupiła kupilë dyal. kupiëł kupiëła kupiëlë i kupiéła kupiélë, kupiony, kupienié.

b) nosëc, noszę nosysz... noszą, nosë nosëta lub nosz noszta, noszący, nosył lub noséł nosëła nosëlë dyal. nosëł, noszony, noszenié.

§ 29. V. Klasa.

A. gadac, gôdaję gôdôsz gôdô gôdômë gôdôce gôdają lub gôdąm gôdôsz gôdô godąmë gôdôce gôdają, gadôj gadôjta lub gadej gadejta, gôdający, gôdającë lub gôdając, gôdôł gôdała lub gôda gôdalë lub gôdelë, gôdąny gôdany dyal. gôdôny, gôdanié.

B. a) klepac, klepię klepiesz, klepi klepita lub klep klepta, klepiacy, klepôł klepała lub klepa klepalë lub klepelë, klepąny klepęny dyal. klepôny, klepanié.

b) pisac, píszę píszesz, piszë piszëta lub pisz piszta, píszący písôł písała lub písa písalë lub piselë, pisąny písany dyal. písôny, písanié.

C. spac, spię spísz, spi, spiący, spôł spała lub spa spalë lub spelë, spąny spany dyal. spôny.

§ 30. VI. Klasa.

a) malowac, malëję malëjesz, malúj malújta, malowôł malowała, lub malowa malowalë lub malowelë, malowąny malowany dyal. malowôny, malowanié.

b) prawowac, prawuję prawujesz, prawúj prawújta, prawowôł.

§ 31. VII. Klasa.

1. bëc, jem jes je jesmë jesce są, bądę bądzesz lub będę będzesz, będzë będzëta lub będz będzta, béł beła bëlë dyal. bëł bëty.
2. jesc, jém jész jé jémë jéce jedzą, jédz jédzta, jedzący, jôd jadła jedlë, jadły.
3. wiedzec, wiém wiész wié wiémë wiéce wiedzą, wiédz wiédzta, wiedzôł wiedzała lub wiedza wiedzelë, wiedzały.
4. dac, dąm dôsz dô dąmë dôce dadzą, daj dajta lub dej dejta, dôł dała lub da dalë lub delë, dąny dany dyal. dôny.
5. miec, mąm môsz mô mąmë môce mają, miéj lub míj, miôł miała lub mia mielë.